

УДК 338.9+658.01

ПІДХОДИ ДО ОЗДОРОВЛЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНО-ВІРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВГС З УРАХУВАННЯМ ОСНОВНИХ ЗАКОНІВ ЇХ РОЗВИТКУ**Бондарчук М.К., д.е.н.***E-mail: mbondarchuk@i.ua***Кобилецька О.І.***E-mail: kobyletskao@i.ua**Національного університету «Львівська політехніка»*

Стаття присвячена проблемі оздоровлення інвестиційно-виробничої діяльності виробничо-господарських структур (далі - ВГС) з урахуванням основних законів їх розвитку з елементами використання економіко-математичного моделювання. Актуальними питаннями в умовах проведення санації є оцінювання інвестиційно-виробничої діяльності ВГС через визначення ймовірності виникнення проблемних ситуацій з урахуванням основних законів розвитку. З метою розроблення відповідних теоретичних засад санаційного управління в об'єднаннях підприємств нами обґрунтовано основні закони функціонування і розвитку ВГС за умов санаційних трансформацій. Обґрунтовані теоретичні аспекти щодо політики управління оздоровленням ВГС будуть використані у подальших дослідженнях щодо розробки відповідного теоретичного підґрунтя - теорії кризових явищ в інвестиційно-виробничій діяльності ВГС, їх виникнення, розвитку, методичного забезпечення, а також здійснення цієї роботи як на рівні окремого суб'єкта ВГС, так і ВГС в цілому. Наукові результати статті можуть бути корисними для економістів-практиків, менеджерів, науковців, які цікавляться питаннями координування, управління, регулювання діяльності ВГС. Цінність статті полягає у представленні теоретико-методологічних аспектів щодо врахування ризику вкладень сум грошових коштів учасників ВГС у підприємство, для якого є загроза опинитися у кризовому стані і яке потребує додаткових інвестицій для впровадження нового напрямку свого виробничого розвитку.

Ключові слова: виробничо-господарська структура, закони розвитку, оздоровлення, санація, санаційне управління, санаційні інновації, кризові ситуації, інвестиції, інвестиційно-виробнича діяльність

UDC 338.9+658.01

APPROACHES TO SANITATION OF INVESTMENT AND PRODUCTION ACTIVITY OF ICA IN VIEW OF BASIC LAWS OF THEIR DEVELOPMENT**Bondarchuk M.K., Doctor of Economics***E-mail: mbondarchuk@i.ua***Kobyletska O.I.***E-mail: kobyletskao@i.ua**Lviv Polytechnic National University*

The article deals with the problem of the recovery of investment and production activities of industrial and commercial associations (further - ICA) considering the main laws of their development with the elements of the Economic and Mathematical Modeling. The current issues in terms of rehabilitation are the evaluation of investment and production activity of the ICA by identifying the occurrence of potential problematic situations taking into account the main laws of the development. In order to develop the appropriate theoretical framework of the sanitation management of the associations of enterprises we proved the basic laws of ICA functioning and in conditions of the sanitation transformations. Theoretical aspects of policy of management recovery provided in the article would be used in further research to develop appropriate theoretical framework – theory of crisis phenomena in the investment-production activity of ICA, their origin, development, methodological support, as well as in the implementation of this work at the level of individual object of ICA and ICA in general. The Scientific results of the article may be useful for economists, managers, scientists who are interested in the issues of coordination, control, regulation of ICA. This article is quite valuable as far as it provides the theoretical and methodological aspects of money investments risks consideration by the participants of ICA in the enterprise that is under a threat of being in crisis and requiring additional investments to implement new direction of the development.

Keywords: industrial and commercial associations, laws of the development, sanitation, curative management, curative innovation, crisis phenomena/situations, investments, investment and production activities

Актуальність проблеми. Недостатня реалізація нагромадженого у світі досвіду щодо створення й діяльності вітчизняних виробничо-господарських структур, недоліки законодавства, невдалі спроби винайти особливий шлях розв'язання проблем інвестування в Україні призвели до недосконалого функціонування і розвитку зазначених угруповань в економіці країни. Виробничо-господарські структури (далі - ВГС) є економічними суб'єктами, які акумулюють значний капітал для реалізації власної діяльності, а це дозволить забезпечити санаційні заходи щодо неплатоспроможного підприємства необхідними інвестиціями. У зв'язку з цим, потреба в санаційному управлінні виникає не тільки при сталому економічному розвитку інтегрованих угруповань, але й при здійсненні структурних зрушень відповідно до світових тенденцій економічного та науково-технологічного процесів. Водночас актуальними питаннями в умовах

проведення оздоровлення ВГС є оцінювання їх діяльності через визначення ймовірності виникнення проблемних ситуацій з урахуванням основних законів розвитку.

Аналіз останніх наукових досліджень. Аналізуючи проблеми практичного застосування сучасних методичних розробок щодо оздоровлення (санації) виробничо-господарських структур слід зазначити, що особливу актуальність здобувають основні закони функціонування і розвитку ВГС в умовах кризи (закон синергії, закон самозбереження (усталеності), закон стратегічного розвитку), методи оцінки і діагностики фінансової стійкості підприємств, методи моніторингу і контролінгу суб'єктів господарювання. Досліджуючи цю проблематику, автори дослідження проаналізували наукові праці вітчизняних і іноземних науковців, та цікавими виявили їхні думки щодо терміну «розвиток». Так, у Великому тлумачному словнику сучасної української мови зазначено, що розвиток – це процес, унаслідок якого відбувається зміна якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого. Є.М. Коротков розглядає розвиток як «сукупність змін, які ведуть до появи нової якості і зміцнення життєвої системи, її здатність чинити опір руйнівним силам зовнішнього середовища» [1, с. 296]. С.І. Ожогов під розвитком розуміє «процес закономірності зміни, переходу з одного стану в інший, більш досконалий. Перехід від старого якісного стану до нового, від простого до складного, від нижчого до вищого» [2, с. 643]. В.А. Забродський і М.О. Кизим вважають, що «розвиток економіко-виробничих систем – це процес переходу економіко виробничої системи у новий, більш якісний стан за рахунок нагромадження кількісного потенціалу, зміни й ускладнення структури і складу, в результаті чого підвищується її здатність чинити опір руйнівному впливу зовнішнього середовища та ефективність функціонування» [3, с. 6]. Відтак розвиток виробничо-господарських структур вимагає своїх законів розвитку, своєї системи зміцнення життєвих циклів та здатності опору руйнівним силам внутрішнього і зовнішнього середовища (зокрема розроблення системи раннього попередження і реагування на кризові ситуації у ВГС [4, с. 10-15]) з метою забезпечення реалізації ефективної інноваційної та інвестиційної політики ВГС шляхом санаційного управління [5; 6].

Мета роботи. Дослідження законів функціонування і розвитку виробничо-господарських структур в умовах санаційних трансформацій зумовлює постановку таких задач: обґрунтувати основні закони функціонування і розвитку ВГС; окреслити напрями оцінювання інвестиційно-виробничої діяльності ВГС через визначення ймовірності виникнення кризових ситуацій з урахуванням основних законів розвитку.

Викладення основного матеріалу дослідження. Серед основних законів розвитку виробничо-господарських структур відокремлюють: закон синергії, закон усталеності (самозбереження) та закон стратегічного розвитку [7]. Розглянемо їх з урахуванням можливості потрапляння ВГС у проблемні ситуації (табл.1).

Закон синергії говорить про те, що для будь-якого ВГС існує такий набір елементів, при якому його потенціал значно більший або значно менший, ніж потенціал окремих елементів. Тобто закон синергії відображає наявність системного ефекту, коли система з простої суми елементів переходить до дійсно системи, що має нову якість.

Важливою особливістю синергічного підходу є те, що в період еволюційного розвитку ВГС з добре передбачуваними лінійними змінами, які підводять у підсумку ВГС до деякого нестійкого критичного стану, а вихід з критичного стану має відбуватися одномоментно, стрибкоподібно. Тобто, перехід ВГС у новий стійкий стан є неоднозначним і розвиток інтегрування підприємств має принципово непередбачений характер.

Закон усталеності (самозбереження) вказує на те, що кожна виробничо-господарська структура намагається до самозбереження шляхом використання усього свого потенціалу (економічного, виробничого, соціального тощо). Із закону усталеності випливає декілька типів стратегічної поведінки ВГС в умовах нестійкого ринкового середовища: збільшення внутрішніх ресурсів ВГС не залежно від умов зовнішнього середовища; підвищення ресурсів ВГС на величину, достатню для адекватної реакції на зміни зовнішнього середовища; зменшення або виключення взагалі внутрішніх дестабілізуючих факторів (конфлікти, слабкий менеджмент, старіння персоналу тощо); пропорційне збільшення ресурсів ВГС та зменшення водночас внутрішніх дестабілізуючих факторів. Випадкові дестабілізуючі фактори навколишнього середовища не є параметрами, якими можна нехтувати, тому їх можна лише прогнозувати та розробляти заходи з санаційного управління.

Таблиця 1. Оцінювання діяльності ВГС через визначення ймовірності виникнення проблемних ситуацій з урахуванням основних законів їх розвитку

Закони	Коротка характеристика законів	Оцінювання діяльності ВГС через визначення ймовірності виникнення кризових ситуацій		
Закон синергії	Синергія може забезпечити об'єднання підприємств позитивну чисту вартість поглинання (<i>net acquisition value</i> , NAV): $NAV = V_{AB} - [V_A + V_B] - P - E$, де: V_{AB} = об'єднана вартість двох підприємств; V_B = ринкова вартість акцій підприємства В; P = премія, виплачена за підприємство В; E = витрати процесу поглинання; V_A = оцінка підприємством А своєї власної вартості. Перетворивши рівність, одержуємо: $NAV = [V_{AB} - (V_A + V_B)] - (P + E)$. Значення в квадратних дужках являє собою ефект синергізму. Щоб окупити злиття, цей ефект повинний бути більше, ніж сума $P + E$. Якщо значення в квадратних дужках не є більшим суми $P + E$, то виходить, що купуючи підприємство переплатить за об'єкт купівлі.	Оцінювання діяльності ВГС через визначення кризових ситуацій з урахуванням фактору часу		
		Період часу	Види криз	Напрями розвитку ВГС
		Новостворене ВГС (1-3 роки)	Криза лідерства	Розвиток за допомогою створення
			Криза автономії	Розвиток за допомогою управління
			Криза контролю	Розвиток за допомогою делегування повноважень
Функціонуюче ВГС (понад 3 роки)	Криза бюрократії	Розвиток за допомогою координування		
	Криза синергії	Розвиток за допомогою співробітництва		
Закон усталеності (самозбереження)	Кожна ВГС намагається до самозбереження шляхом використання усього свого потенціалу (економічного, політичного, соціального). Закон можна виразити формулою: $\sum_{i=1}^n R_i > \sum_{i=1}^n (V_{1i} + V_{2i}),$ де R_i - потенціал ВГС, що визначається її ресурсами в i -й області (наприклад, фінанси, технологія тощо); V_{1i} - потенціал зовнішнього дестабілізуючого впливу; V_{2i} - потенціал внутрішнього дестабілізуючого впливу.	Наслідком прояву закону усталеності є відносний коефіцієнт ($P_{\text{самозбереження}}$) оцінки рівня самозбереження: $P_{\text{самозбереження}} = (C - P) * 100\% / C,$ де C - потенціал створення; P - потенціал деструктуризації. Діапазон, в якому знаходиться значення коефіцієнта $P_{\text{самозбереження}}$ характеризує рівень стабільності ВГС в ринкових умовах . <i>Характеристика діапазонів рівня самозбереження</i>		
		Значення (%)	Характеристика ситуації	
		(-100) + (-10)	Порушена стабільність, ВГС проходить період різкого підйому або спаду життєвого циклу; необхідне використання додаткових зовнішніх ресурсів для виходу з кризи (якщо це можливо)	
		(-5) + (+5)	ВГС знаходиться на межі утримання стабільності, що означає необхідність реорганізації, учасників об'єднання або виходу на нові ринки та інших заходів в боротьбі за виживання	
		(+10) + (+100)	Ситуація сприятлива, ВГС має великий потенціал для збереження стійкого зростання, стабільності в ринкових умовах	
Закон розвитку	Дія цього закону лежить в основі проходження ВГС всіх етапів життєвого циклу. На кожній стадії свого розвитку ВГС намагається набрати максимальний потенціал, що дорівнює сумі всіх ресурсів ВГС, причому потенціал кожного попереднього етапу впливає на наступний етап, тобто це має вигляд: $\sum_{j=1}^m (R_{ij} * K_{j-1}) \rightarrow \max,$ Де R_j - потенціал ВГС на j -му етапі його життєвого циклу; R_{ij} - сума i -х ресурсів ВГС на j -му етапі життєвого циклу; K_{j-1} - коефіцієнт впливу попереднього етапу на наступний.	Недотримання нерівності та вхід рівня самозбереження у негативний діапазон змушує ВГС докладати зусилля на отримання стабільності та нарощування потенціалу.		
		Для оцінювання і аналізу ефективного нового напрямку розвитку підприємства ВГС, яке потребує додаткових фінансових ресурсів при несприятливому (кризовому) фінансовому стані приймемо дану стратегію як середньозважену оцінку, при якій за основу вагових коефіцієнтів беруться ймовірності виникнення тієї чи іншої оцінки реалізації стратегії і розраховується середня очікувана норма рентабельності ($R_v^{сеп.}$): $R_v^{сеп.} = \sum p_i \times R_{vi}$		
		Середнє значення ймовірнісної оцінки за нормальним законом розподілу ймовірностей для підприємства відповідає саме більше значення, а потім значення ймовірностей рівномірно знижуються в одну (допустима і висока оцінка) та іншу (низька і недопустима) сторони.		
		Середньоквадратичне відхилення σ можна прийняти в якості величини вимірювання ризику з високим ступенем точності і розрахувати за формулою: $\sigma = \sqrt{\sum ((R_{vi} - R_v^{сеп.})^2 \times p_i)}$		
		Чим менше значення σ , тим менший ступінь ризику при впровадженні нової стратегії розвитку підприємства ВГС.		

Моделювання будь-якої системи неможливо без припущення впливу зовнішніх та внутрішніх факторів, присутність яких неминуча в умовах невизначеності, властивому навколишньому середовищу. Не можна не враховувати ту незліченну кількість різних результатів, що відрізняються від запланованих через причини, що є важко передбачуваними. Зокрема до зовнішніх факторів віднесемо: нестабільні соціально-економічна, фінансово-економічна, податкова політика держави; негативні тенденції розвитку товарних, грошових, страхових, кредитних, фондових і валютних ринків; дискримінація щодо встановлення цільового порядку державної підтримки ВГС з урахуванням того, наскільки їхня діяльність відповідає пріоритетам промислової та соціальної політики країни; спад кон'юнктури в економіці в цілому; темп і розмір інфляції; посилення конкуренції в галузі та криза окремої галузі; політична нестабільність у країні місцезнаходження ВГС або в країнах підприємств-постачальників сировини (споживачів продукції) та інші.

До внутрішніх чинників віднесемо: проблеми внутрішнього регламентування діяльності ВГС (оргструктури, регламенти); низька якість менеджменту та маркетингу; порушення процесу внутрігрупової взаємодії (розподіл прибутку, формування і використання фондів грошових коштів); негативні тенденції у саморегульованій системі ВГС (інформаційне, організаційне і економічне регулювання); фінансово-кредитні учасники ВГС не можуть ефективно мобілізувати, розподіляти і перерозподіляти тимчасово вільні грошові кошти всіх суб'єктів ВГС; невідповідність рівня виробничо-технологічної структури підприємств ВГС; недосконалість інноваційної, інвестиційної, виробничо-господарської, фінансово-економічної, соціальної політики ВГС; відсутність служб контролінгу в учасників ВГС та інші.

Закон розвитку. Механізм дії цього закону лежить в основі проходження ВГС всіх етапів життєвого циклу (таблиця 1). На кожній стадії свого розвитку ВГС намагається набрати максимальний потенціал, що дорівнює сумі всіх ресурсів системи, причому потенціал кожного попереднього етапу впливає на наступний етап. Механізм дії закону виявляється в характері

розвитку: прогресивному, регресивному, революційному та еволюційному. Згідно дії закону розвитку потенціал ВГС має властивості інерції, еластичності та безперервності стабілізації. Прояв інерції - у спізненні реакції на зміну. Вона може бути підсилена внаслідок опору змінам (закон усталеності) і визначається часом спізнення реакції потенціалу. Еластичні ВГС швидко реагують на зміну вимог ринку. Маючи якість стабільності, система намагається не мати різких перепадів в процесі життєдіяльності, штучно обмежуючи діапазон зміни потенціалу. ВГС також має якість безперервності зміни потенціалу, причому її потенціал постійно змінюється, переводячи систему з одного стану в інший.

Оскільки, економіка України пов'язана з падінням ефективності та міжнародної конкурентоспроможності країни, погіршенням глобального навколишнього середовища, виникає необхідність створення системи санаційного управління, яка б забезпечила сталий економічний розвиток і здійснила глибокі структурні зрушення відповідно до перспективних тенденцій економічного та науково-технологічного процесів.

Зокрема, необхідно оздоровлювати вітчизняні підприємства промислового й торговельного секторів, виводити із стану кризового функціонування і забезпечувати їх стабільну та ефективну фінансово-господарську діяльність.

Висновки. 1. З метою розроблення відповідних теоретичних засад управління інвестиційно-виробничою діяльністю об'єднань підприємств нами обґрунтовано основні закони функціонування і розвитку ВГС за умов санаційних трансформацій.

2. Окреслені напрями оцінювання діяльності ВГС через визначення ймовірності виникнення кризових ситуацій дадуть змогу уточнити основні загальнонаукові підходи до санаційного управління інтегрованими угрупованнями.

3. У процесі дослідження було прийнято за висхідну ідею, що представлені теоретичні аспекти щодо врахування ризику вкладень сум грошових коштів учасників ВГС у підприємство, для якого є загроза опинитися у кризовому стані актуалізують питання з оцінювання і аналізу впровадження нового напрямку розвитку

учасника ВГС, яке потребує додаткових інвестицій при несприятливому (кризовому) стані.

4. Головними напрямками оздоровлення підприємств в Україні мають бути модернізація, реконструкція, удосконалення технології та організації виробництва, а також його диверсифікація, розробка цільових комплексних програм з попереднім системним аналізом інвестиційно-виробничої діяльності підприємства, його дебіторської та кредиторської заборгованостей, активів та пасивів, забезпеченості власними засобами, існуючих і можливих замовлень, попиту та цін на продукцію.

5. Обґрунтовані теоретичні аспекти щодо політики управління оздоровленням ВГС будуть використані у подальших дослідженнях щодо розробки відповідного теоретичного підґрунтя - теорії кризових явищ в інвестиційно-виробничій діяльності ВГС, їх виникнення, розвитку, методичного забезпечення, а також здійснення цієї роботи як на рівні окремого суб'єкта ВГС, так і ВГС в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Коротков Э.М. Концепция менеджмента. – М.: Дека, 1997. - 304 с.
2. Ожогов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка / Русская академия наук. – М.: Азбуковник, 1998. – 944с.
3. Забродский В.А., Кизим Н.А. Развитие крупномасштабных экономико-производственных систем. – Х.: Бизнес Информ, 2000. – 72 с.
4. Бондарчук М.К. Побудова моделі інвестування санаційних інновацій в інтегрованих структурах / Бондарчук М.К., Воляник Г.М. Науковий вісник НЛТУ України: Збірник науково-технічних праць. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2014. – Вип. 24.1. – с. 320-326.
5. Колісник М.К. Антикризове управління виробничо-господарськими структурами у машинобудуванні: [монографія] / М.К. Колісник. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2009.– 208 с. - 16,8 д.а.
6. Колісник М.К. Управління ресурсним забезпеченням промислово-фінансових груп: [монографія] / [І.В. Алексєєв, М.К. Колісник, А.С. Мороз] – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2007. – 132 с. – 8,3 д.а.
7. Кобилецька О.І. Теоретичні аспекти управління фінансами виробничо-господарських структур / Кобилецька О.І., Бондарчук М.К. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». - №704. – Львів, 2011. - с.3-9.
8. Поплавська Ж.В. Ефект взаємодії. Синергізм в економіці. Вісник НАН України №5, 2001.